


Agnieszka Molter

Miejskie Przedszkole nr 8 Montessori w Jarosławiu
agnieszkamolter@o2.pl  <https://orcid.org/0000-0002-4008-6596>

ADAPTACJA I INTEGRACJA DZIECI Z UKRAINY W MIEJSKIM PRZEDSZKOLU NR 8 MONTESSORI W JAROSŁAWIU

ADAPTATION AND INTEGRATION OF CHILDREN FROM UKRAINE IN THE MUNICIPAL KINDERGARTEN NO. 8 MONTESSORI IN JAROSŁAW

Abstrakt: Wojna w Ukrainie bardzo silnie dotknęła dzieci ukraińskie, które przybyły do Polski. Polskie przedszkola przyjęły wiele dzieci z Ukrainy. W związku z tym przed nauczycielami postawiono nowe, bardzo trudne zadania związane z edukacją dzieci z doświadczeniem migracyjnym, różnicami komunikacyjnymi, ale przede wszystkim z emocjami, przeżyciami i kondycją psychiczną ukraińskich dzieci i ich rodziców. Wyzwania dotyczyły sfery edukacji, głównie w odniesieniu do adaptacji, integracji, pomocy psychologiczno-pedagogicznej, a także pomocy socjalnej. Każde dziecko mogło liczyć na odpowiednią, zindywidualizowaną pomoc w bezpiecznym i przyjaznym otoczeniu.

Słowa kluczowe: przedszkole, uchodźcy, wsparcie, edukacja, integracja

Abstract: The war in Ukraine has greatly affected Ukrainian children who have come to Poland. Polish kindergartens took in many children from Ukraine. As a result, teachers faced new and very difficult tasks related to the education of children with migratory experience, communication differences, but most importantly, the emotions, experiences and psychological condition of Ukrainian children and their parents. The challenges were in the sphere of education,

mainly with regard to adaptation, integration, psychological and pedagogical assistance, as well as social assistance. Each child could count on adequate, individualized assistance in a safe and friendly environment.

Keywords: kindergarten, refugees, support, education, integration

W związku konfliktem zbrojnym w Ukrainie przed nauczycielami pojawiły się zupełnie nowe wyzwania związane z adaptacją i edukacją dzieci z Ukrainy, ich integracją i stworzeniem im jak najlepszych warunków zapewniającym poczucie bezpieczeństwa. Jednym z ważniejszych zadań była integracja, ponieważ komfort psychiczny dziecka i nawiązanie dobrych relacji z rówieśnikami stworzy sprzyjającą atmosferę do osiągania przez dziecko sukcesów edukacyjnych. To była wyjątkowo trudna sytuacja dla całej społeczności przedszkola. Strach, obawa o los dzieci z Ukrainy, próba zmierzenia się z wyjątkowo trudnymi emocjami towarzyszącymi w czasie konfliktu zbrojnego prawie wszystkim. I pojawiające się pytania – jak poradzić sobie z emocjami dzieci z Ukrainy i ich najbliższych w sytuacji kryzysu spowodowanego wojną. To była też troska o polskie dzieci przedszkolne – jak wytłumaczyć im sytuację dzieci – uchodźców z Ukrainy, jak też uspokoić ich emocje? Przecież wszyscy o tym rozmawiali – dzieci w domach na pewno słuchały, co o tym mówią ich rodzice i pewne rzeczy powtarzały, ale czy na pewno rozumiały to, o czym mówiły?

Przedszkole Montessori w Jarosławiu od wielu lat wdraża system edukacyjno-wychowawczy Marii Montessori. U podstaw systemu leży wielowymiarowe patrzenie na dziecko i wychowanie. Montessori dostrzegała potrzebę poszanowania autonomii dziecka. Uważała, że zadaniem dorosłych jest pomoc i opieka rozumiane jako warunek prawidłowego rozwoju. Nauczyciela – wychowawcę widziała jako osobę służącą dziecku wsparciem i pomocą. Wnikliwa obserwacja dziecka, cierpliwość, szacunek, budowanie pogłębionych relacji z dziećmi, respektowanie wolności dziecka, bycie pomocnikiem, przewodnikiem dziecka to wg Montessori cechy nauczyciela montessoriańskiego. Taka postawa nauczycieli przedszkola wobec dzieci dotkniętych doświadczeniem migracyjnym była konieczna.

Warto tu przybliżyć poglądy Marii Montessori na ideę pokoju, sama bowiem doświadczyła skutków dwóch wojen światowych. Wielokrotnie w swoich opracowaniach i wystąpieniach publicznych odnosiła się do idei pokoju i jego znaczenia dla losów całego świata. Wychowaniu dla pokoju przypisywała ogromne znaczenie. Pojęcie pokoju rozumiała jako likwidację przemocy w relacjach społecznych i respektowanie zasad związanych ze światem wolno-

ści, sprawiedliwości i harmonii. „Montessori miała nadzieję, że jeśli zdołamy określić warunki życiowe sprzyjające rozwojowi ludzkiej osobowości, to odnajdziemy klucz do wychowania w pokoju. Znaczenie Montessori nie wyczerpuje się w opracowaniu metody nazwanej jej imieniem, ani w działalności przedszkoli i szkół. Jej pedagogika zmierza o wiele dalej, ku duchowej odnowie społeczeństwa, w której centrum stoi wychowanie dla pokoju” (Miksza, 2016). Wielką wagę przypisywała Maria Montessori rozwijaniu świadomości o prawach jako o podstawowych wartościach, które trzeba znać i chronić. „Naczelnym zadaniem edukacji we współczesnym świecie jest przygotowanie każdej jednostki do twórczego uczestnictwa w kulturze i cywilizacji, jej doskonalenia i rozwoju. Edukacja w systemie Montessori stawia w centrum wartości i prawa dziecka, to podstawowe zadanie i przedmiot wychowania do poszanowania tych praw. Prawa dziecka stanowią istotę wychowania i element konieczny do realizacji wychowania dla pokoju” (Miksza, 2016).

Zorganizowanie odpowiednich warunków służących pełnej integracji dzieci z Ukrainy na gruncie przedszkola było w tym czasie priorytetem. Idea grup wymieszanych wiekowo była w tym kontekście bardzo znacząca. Stwarzała możliwość przebywania w jednej grupie rodzeństw. Pojawienie się dzieci z Ukrainy praktycznie we wszystkich grupach przedszkolnych było też nowym wyzwaniem dla dzieci przedszkolnych. Natomiast szczególną rolę nauczycieli było stworzenie jak najlepszych warunków do łagodnej adaptacji dzieci ukraińskich w przedszkolu. Przecież dzieci te musiały zmierzyć się z zupełnie odmienną dla nich rzeczywistością. Zostały nagle wyrwane ze swojego środowiska przedszkolnego w Ukrainie, doświadczyły rozstania z tym, co im było znane, bliskie i ważne, i nagle znalazły się w miejscu, gdzie nie włada się ich ojczystym językiem, gdzie pojawiła się gromada nieznanym im dzieci i dorosłych. Dzieci zetknęły się z odmienną organizacją otoczenia edukacyjnego, choć materiały rozwojowe szybko wzbudziły ich zainteresowanie. Ważne było, aby dzieci z Ukrainy znalazły się w odpowiednio zorganizowanym otoczeniu. W koncepcji Montessori „podstawowym warunkiem prawidłowego rozwoju jest uwzględnienie w procesie wychowania właściwości psychicznych dziecka oraz umieszczenie go w odpowiednio zorganizowanym środowisku. Odpowiednio przygotowane środowisko (społeczne i materialne) to środowisko, które z jednej strony wychodzi naprzeciw rozwijającym się potrzebom dziecka, z drugiej zaś pozwala je dziecku realizować swobodnie i bez przeszkód” (Guz, 1994). Ważne było, aby dzieciom z Ukrainy umożliwić rozwinięcie własnej autonomii, aby nowe środowisko przedszkolne i sytuacja związana z uchodźstwem nie przytłaczały dzieci i nie wzbudzały negatywnych emocji. Dokładano wszelkich starań, aby dzieci mogły proces adaptacji i integracji realizować w atmosferze dobrze pojętej swobody, niezależności i samodzielności. Służyły temu zasady

pracy montessoriańskiej z materiałami rozwojowymi z różnych obszarów zainteresowań dzieci. „Montessori opracowała jasne kryteria, zwłaszcza te dotyczące materiałów. Otoczenie musi mieć charakter wyzwania. Materiały motywują dziecko do działania. Poprzez ich rozmieszczenie w pomieszczeniu, kształt, kolor, prostotę, przejrzystość zdają się mówić do dziecka: „Chodź, wypróbuj moje możliwości. Sprawdź, co potrafisz ze mną zrobić” (Steenberg, 2003). Dzieci mogły same wybierać materiał rozwojowy do pracy, w znacznej mierze ich przewodnikami były dzieci – gospodarze, ale przede wszystkim nauczyciele. Tutaj integracja zachodziła bardzo szybko, nawiązywała się piękna więź pomiędzy dziećmi i nauczycielami. Dzieci pokazywały materiały, prezentowały sposób pracy z nimi, proponowały znane im ćwiczenia i zabawy, były po prostu przewodnikami w świecie przedszkola Montessori.

Bardzo pomocna w integracji dzieci z Ukrainy w przedszkolu była idea grup wymieszanych wiekowo. Te uwarunkowania strukturalne umożliwiały dzieciom przedszkolnym i tym z Ukrainy w procesie adaptacji pełnić różne role. Umieszczenie w jednej grupie dzieci w różnym wieku powoduje, że „starsze” konsolidują swoje umiejętności, a „młodsze” są stymulowane przez aktywności starszych. Sprzyja to nawiązaniu znajomości, wzajemnej pomocy, okazywaniu szacunku i wymianie (Poussin, 2017). Taka struktura grupy przedszkolnej w znacznym stopniu wpływała na integrację dzieci ukraińskich z dziećmi z Polski. Wszystkie dzieci gromadziły cenne doświadczenia związane z życiem społecznym. Dokonywała się integracja i adaptacja wszystkich członków tej przedszkolnej społeczności, każdego dziecka indywidualnie, w swoim własnym tempie. Wyraźnie ujawniały się dwa aspekty tej integracji – po pierwsze przyjmowanie pomocy w przypadku dzieci z Ukrainy i pomaganie w przypadku dzieci przedszkolnych. W ciągu krótkiego czasu ta zasada przyjęła się i była to podstawowa zasada w kontaktach interpersonalnych. Integracji i interakcjom w przedszkolnej grupie montessoriańskiej sprzyjał fakt grup wymieszanych wiekowo. Starsze dzieci pomagały dzieciom młodszym. Wszystkie dzieci dbały o otoczenie, obserwowały się wzajemnie, a brak rywalizacji, charakterystyczny dla wychowania w duchu pedagogiki Montessori, służył rozwojowi umiejętności współpracy, co w znacznym stopniu wpływało na rozwijanie poczucia przynależności do grupy. Były to elementy edukacji dla pokoju. Dalsze procesy związane z adaptacją dzieci ukraińskich przebiegały łagodnie. Zgodnie z wychowawczymi zasadami pedagogiki Montessori, nauczyciele wspierali dziecko, dostarczali pozytywnych wzmocnień, dzieci mogły pracować w zgodzie ze swoimi zainteresowaniami, w swoim indywidualnym tempie. Dokonywała się łagodna adaptacja oparta na szacunku, zrozumieniu i dawaniu czasu dziecku na oswojenie się z nową rzeczywistością, z nowymi zasadami, a tym samym na pokonanie lęku wywołanego doświadczeniem wojny i mi-

gracji. Nawiązywanie kontaktu następowało stopniowo w toku zabaw integracyjnych, pracy w parach lub małych grupkach. Ciekawość budził materiał rozwojowy Marii Montessori, który stawał się inspiracją do podejmowania zróżnicowanych aktywności. Powoli dzieci się otwierały, podchodziły do nauczycieli i dzieci, pokazując jakiś przedmiot lub materiał rozwojowy, z którym wcześniej zupełnie nie miały do czynienia. Środowisko montessoriańskie stało się również adoptowalne do potrzeb dzieci uchodźców.

Niezmiernie ważne okazało się również przygotowane otoczenie wyposażone w odpowiednie materiały rozwojowe do nauki języka polskiego i bogacenia kompetencji językowych dzieci ukraińskich. Bariera językowa towarzysząca zmianie kraju zamieszkania sprawia, że dzieci czują się niepewnie w kontaktach interpersonalnych. Nauka języka polskiego była zadaniem priorytetowym, aby nie dochodziło do sytuacji lękowych, czy też wycofywania się z kontaktów z rówieśnikami. Jak zaobserwowano, dzieci bez większego wysiłku przyswajały język polski.

Rzeczywistość przedszkolna była odmienna od tej, której do tej pory doświadczały dzieci z Ukrainy. Różnice wynikały chociażby z idei grup wymieszanych wiekowo, organizacji przygotowanego otoczenia, wypełnionego różnorodnymi bodźcami do aktywności w postaci materiałów rozwojowych, które budziły ogromne zainteresowanie dzieci ukraińskich. W przedszkolach Montessori „przygotowane otoczenie to środowisko, czyli zespół warunków materialnych, psychologicznych kulturalnych, społecznych i duchowych, w których ewoluuje dziecko, a zatem stanowi ono istotny czynnik wpływający na jego rozwój” (Poussin, 2017).

Istotna była również obserwacja dzieci pod kątem zapewnienia im pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz ustalenie, czy dzieci i ich rodziny nie potrzebują takiej pomocy. Odbyła się wnikliwa i dobrze zorganizowana obserwacja – wstępne rozmowy aklimatyzacyjne i obserwacja dzieci, ich zachowania werbalnego i niewerbalnego, reakcji na zadania i przebieg pracy, zainteresowania i mocne strony.

Istotnym filarem w edukacji dzieci – obcokrajowców była współpraca z ich rodzinami. Rodziny dzieci zostały poinformowane, jakiego wsparcia może udzielić przedszkole. Indywidualne spotkania z rodzicami były bardzo potrzebne dla wszystkich stron tej nowej i trudnej sytuacji – dzieci – rodziców i nauczycieli – uspokoiło to emocje, dało przestrzeń do współpracy nauczycieli i rodziców dzieci z Ukrainy. Rozpoznanie trudności, potrzeb, możliwości i motywacji dzieci z Ukrainy, a także ich adaptacja w nowym środowisku były kluczowe do zaplanowania późniejszych konkretnych i indywidualnych działań edukacyjnych i wychowawczych. Realizowane były zadania diagnozujące – które dostarczyły nauczycielom wiedzy o dzieciach – na jakim poziomie i na jakim etapie rozwoju są obecnie (co potrafią, jak się czują w obliczu wymagań, jak reagują na sytuacje nowe i trudne, czy potrafią samodzielnie pracować

itp.). Konsekwencją tej wiedzy było wyznaczenie kierunków pracy indywidualnej z dziećmi.

Rodzice dzieci z Ukrainy w większości przypadków w miarę sprawnie posługiwali się językiem polskim. To w dużym stopniu ułatwiło pokonanie bariery językowej dzieci. Dzieci wyjątkowo szybko się zaaklimatyzowały, nawiązały bardzo dobre relacje początkowo z wybranymi dziećmi, a potem z całą grupą. Obecnie dobrze rozumieją język polski i się nim posługują – w stopniu komunikatywnym umożliwiającym zrozumienie poleceń i treści przekazywanych przez nauczyciela. Udzielono więc dodatkowego wsparcia psychologicznego dla dzieci z Ukrainy, aby mogły poradzić sobie przy pomocy nauczycieli z trudnościami komunikacyjnymi wynikającymi z nieznamomości języka.

W ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej dzieci uczęszczają na zajęcia rozwijające kompetencje językowe (nauka języka polskiego) prowadzone przez pedagoga specjalnego. Starsze dzieci z grupy w znacznym stopniu przyczyniły się do pomocy dzieciom w odnalezieniu się w zupełnie nowej sytuacji związanej z uchodźstwem. Z punktu widzenia budowania poczucia bezpieczeństwa kluczowe okazało się pełne włączenie dzieci z Ukrainy w życie przedszkola i środowiska lokalnego. Dzieci z powodzeniem zostały zaangażowane do udziału w różnych akcjach, przedsięwzięciach i uroczystościach, aby tym samym wzmocnić ich pozycję w grupie przedszkolnej, przeciwdziałać wykluczeniu i podtrzymywać ich otwartość na nauczanie języka polskiego. Włączono dzieci do udziału w przedsięwzięciach związanych z poznawaniem i kultywowaniem kultury i tradycji polskiej, celebrowaniem ważnych świąt państwowych i ceremoniałem przedszkolnym: Boże Narodzenie, Wielkanoc, Narodowe Święto Niepodległości, Międzynarodowy projekt edukacyjny „Z kulturą mi do twarzy”, ze szczególnym uwzględnieniem historii naszego miasta i zwiedzania jego zabytkowej części.

Wraz z napływem migrantów pojawiło się zagadnienie wielokulturowości w edukacji. „W związku z procesem demokratyzacji życia społecznego istotna staje się edukacja międzykulturowa, rozumiana jako zdolność do spotkania i wzajemnego zrozumienia „Innego”, mającego takie same prawa niezależnie od pochodzenia społecznego, poglądów politycznych, wyznania, języka, płci, koloru skóry i rasy. Współczesne przedszkole uwzględnia wielokulturowość wychowanków, a nauczyciel zna i pokazuje dzieciom różne symbole różnych kultur, wyznań, kody, którymi się one posługują” (Andrzejewska, Wierucka, 2009). Edukacja wielokulturowa promuje szacunek dla różnorodności, stąd przygotowanie grupy przedszkolnej na przyjęcie nowych dzieci z Ukrainy rozpoczęto od zajęć, podczas których zostały poruszone tematy tolerancji i różnic kulturowych. Rozmawiano również o konflikcie zbrojnym bez wzbudzania niepotrzebnego lęku i niepokoju wśród dzieci. Pokazano flagę Ukrainy i położenie państwa na mapie. Zapoznano dzieci z wybranymi elementami związanymi

z bogactwami regionu, z tradycjami i zwyczajami regionalnymi zarówno Ukrainy, jak i Polski. Rozmawiano o mieszkańcach, krainach geograficznych. W ramach realizacji innowacji pedagogicznej związanej z rozwijaniem idei przedsiębiorczości wśród dzieci przedszkolnych zorganizowano serię zajęć i działań mających na celu pozyskanie środków finansowych na rzecz pomocy uchodźcom z Ukrainy. W wyniku tych działań zakupiono środki higieniczne i spożywcze dla dzieci. Cała społeczność przedszkolna wzięła udział w akcji charytatywnej, której celem było pozyskanie odzieży dla uchodźców. Organizowano również sytuacje edukacyjno-wychowawcze celem promowania społecznego włączania i przeciwdziałania wykluczeniu. Były to wydarzenia podnoszące świadomość i wiedzę na temat osób ze zróżnicowanymi potrzebami, np. Dzień Godności Osób z Niepełnosprawnością, udział w IV edycji Podkarpackiego Niebieskiego Marszu na znak solidarności z wszystkimi dziećmi świata, których prawa są łamane, Dzień Praw Dziecka, czy też celebrowanie Dnia Życzliwości i Pozdrowień.

Efektywne działania adaptacyjne i integracyjne, wsparcie wychowawcze i skuteczna pomoc, wspomaganie dziecka i jego rodziców było codziennością. Ogromnym wsparciem był fakt prowadzenia pracy z dzieckiem indywidualnie, zwłaszcza w zakresie rozwijania kompetencji językowych i zainteresowań, dzięki wdrożonemu w przedszkolu systemowi edukacyjno-wychowawczemu Marii Montessori.

Istotnych problemów w pracy z dziećmi z Ukrainy nie dostrzegano, współpraca z rodzicami także układa się bez zastrzeżeń. Wzmacniano kondycję psychiczną dzieci dotkniętych doświadczeniem migracyjnym, by z czasem nie narwarstwiać ewentualnych trudności edukacyjnych i wychowawczych. Ważne było koncentrowanie się na działaniach integrujących i wychowawczych poprzez uczenie dzieci współpracy i pracy zespołowej.

Wszelkie oddziaływania edukacyjne i wychowawcze uwzględniały potrzebę zapewnienia dziecku bliskiej i wspierającej relacji z nauczycielem, jak również zagwarantowania jemu bezpieczeństwa, spokoju, dostarczania okazji do radości. Celem działań nauczycieli w odniesieniu do dzieci z Ukrainy była koncentracja na zasobach dzieci dotkniętych traumą, ich talentach, zainteresowaniach i mocnych stronach, ale też na tych, które wymagają wsparcia, a także stwarzanie im okazji do podnoszenia poziomu poczucia własnej wartości. Było to pomocne nie tylko w zmaganiu się z konsekwencjami uchodźstwa, ale przede wszystkim w rozwijaniu pozytywnej narracji o sobie przez dzieci. Wszyscy uczestnicy procesu adaptacji i integracji rozwijali kompetencje społeczne i obywatelskie w kontekście otwartości na potrzeby drugiego człowieka, zaangażowania w różne zadania, odpowiedzialności za siebie i innych, rozwijania przyjaźni i pozytywnego nastawienia na drugiego człowieka,

umiejętności radzenia sobie w sytuacjach nowych, trudnych i pełnych napięć. Nauczanie, integracja, adaptacja oraz praca z dziećmi z Ukrainy w sposób szczególnie była zorientowana na przywracanie poczucia bezpieczeństwa, w oparciu o tolerancję, poszanowanie ich tożsamości kulturowej i serdeczne relacje z nauczycielami i rówieśnikami, w duchu pedagogiki Montessori.

References

- Andrzejewska, J., Wierucka, J. (2009). *Razem w przedszkolu. Program wychowania przedszkolnego*. Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Guz, S. (1994). *Metoda Marii Montessori. Historia i współczesność*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.
- <https://akademia.inso.pl/wielokulturowosc-w-przedszkolu/> (dostęp: 18.03.2023).
- https://fio.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=105&Itemid=102 (dostęp: 18.03.2023).
- <https://migracje.ceo.org.pl/materialy-merytoryczne/o-sytuacji-dzieci-cudzoziemskich-w-polskim-systemie> (dostęp: 18.03.2023).
- Miksza, M. (red.) (2014). *Edukacja w systemie Marii Montessori-wychowaniem do wartości*. Wydawnictwo Palatum.
- Miksza, M. (red.) (2016). *Wychowanie dla pokoju w pedagogice Marii Montessori*. Wydawnictwo Palatum.
- Poussin, Ch. (2017). *Metoda Montessori, naucz mnie robić to samodzielnie*. Wydawnictwo RM.
- Rozporządzenie MEN z dnia 21 marca 2022 r. w sprawie organizacji kształcenia, wychowania i opieki dzieci i młodzieży będących obywatelami Ukrainy (Dz. U. z 2022 r. poz. 583).
- Sowa-Behtane, E. (2018). *Wielokulturowe przedszkole/wielokulturowa szkoła jako idealna przestrzeń dla edukacji międzykulturowej (na przykładzie przedszkoli i szkół krakowskich)*. <https://czasopismoippis.up.krakow.pl/wp-content/uploads/2015/01/Ewa-SOWA-BEHTANE1.pdf> (dostęp: 17.03.2023).
- Steenberg, U. (2003). *Pedagogika Marii Montessori w Przedszkolu*. Wydawnictwo Jedność.
- Surma, B. (red.) (2009). *Dziecko i dorosły w koncepcji pedagogicznej Marii Montessori – teoria i praktyka*. Wydawnictwo Palatum.